

Bevezetés

E számunkban a perinatális pszichoanalízis témáját követjük tovább. Fontos kiindulópontunk a 2022/4-es *Imágó Budapest* szám, melyben a szülés-születés témáját jártuk körül¹, most pedig igyekszünk folytatni az akkor elindított gondolatmenetet. Érdekes módon, amikor anyákról és anyai tapasztalatokról kezdünk el beszélni, nagyon erőteljesen megjelenik a szülés/születés körüli intenzív időszak – az anyai tapasztalat megértését nem lehet különválasztani az anya-baba kezdeti egységtől. A „mit akar a baba?” kérdése ugyanannyira releváns, mint a „mit akar az anya?” kérdése – persze nem tudunk mindig mindkettőről beszélni egyszerre, merüljünk hát el az anyai tapasztalat megismerésében. Freud öröksége nyomán legalább száz éve foglalkoztatja a pszichoanalitikus gondolkodást, hogy mit akar a nő, de úgy tűnik, még soha nem tettük fel azt a kérdést, hogy mit akar az anya? Jelen lapszámunkban Freud híres kérdését parafrázálva igyekszünk körüljárni az anya szempontjait a pszichoanalízisben.

Egy kis történelem is tartozik a lapszám témafelvetéséhez: A 2018-ban Firenzében rendezett Ferenczi konferencián² találkoztunk össze Vámos Juliannával és Ornella Piccinivel, e számunk két szerzőjével. Három különböző helyszínen, három különböző pszichoanalitikusi érdeklődéssel fordultunk ugyanazon téma, a perinatális, szülés-születés körüli időszak pszichoanalitikus megértése felé. Előadáspanelünk sikeres és egymásra hangolt volt, anélkül, hogy korábban ismertük volna egymást – a téma iránt érzett szenvedélyünk és saját anyaságunkban szerzett tapasztalataink kötöttek össze minket. Ezért megegyeztünk a folytatásban. Az egyik legfontosabb összekötő szál egyértelműen Ferenczi Sándor munkássága volt, így 2019. januárjában megtartottuk a Birth Study Group³ első találkozóját és beszélgetését, melynek Budapesten a Ferenczi Ház adott otthont, Mészáros Judit kedves felajánlása révén. Rengeteg kérdésünk merült fel, melyek a lapszámunkba bekerült szövegekben is tükröződnek:

Fontosnak tartjuk a pszichoanalízis és a születés témájának összekapcsolását, a legtágabb hermeneutikai, és a legszűkebb egyéni szinteken is. Ez az alapgondolat adja

¹ <https://imagobudapest.hu/szules/>

² <https://www.sandorferenczi.org/wp-content/uploads/2018/05/2018-Conference-Program-dl.pdf>

³ További résztvevők voltak: Andrek Andrea pszichológus, Frigyes Júlia pszichiáter, Geréb Ágnes bába, szülésznőgyógyász, pszichológus, Formanek Zsuzsa pszichológus, perinatális szaktanácsadó, Novák Julianna dúla, perinatális szaktanácsadó, Erős Ferenc szociálpszichológus, Maria-Lucrezia Gazdia pszichoanalitikus (Firenze). Carlo Bonomi az ISFN képviselőjében támogatja a kezdeményezést.

a közös nevezőt és kiindulópontot a kutatás, felfedezés, megértéshez való hozzájárulásunkban.

Ferenczi Sándor írásai és munkássága: elméletei és gyakorlata hatással van a szüléssel-születéssel kapcsolatos gondolatainkra és munkatapasztalatainkra.

Figyelmünket megragadta az elméleti gondolatok és nyers-vérbeli valóság között feszülő ellentét, mintha tilos lenne a fizikai valósággal kapcsolatos kérdésekről gondolkodni, miközben a túlgondolkodás, túlzott analizálás, erőltetett filozófia veszélye is fennáll.

Fontos meghatároznunk, mi a születési trauma (az újszülött és az anya számára), és kezdődhet-e az élet trauma nélkül?

Elköteleződöttünk amellet, hogy a társadalmi folyamatok kontextusába beemeljük a szülésről, születésről való gondolkodást. Mindenképpen szem előtt tartandó, hogy amikor a modern, civilizált, nyugati embert tanulmányozzuk, csak „magunkat vizsgálgatjuk” – modern, civilizált, nyugati emberként –, pedig a természet „tud valamit”.

A kis csoport ezerféle elfoglaltsággal, ezerféle érdeklődéssel, de újra és újra felveszi a fonalat a szülés-születés körüli időszak megközelítéséhez, megértéséhez, a problémák és kérdések érzékeny továbbgondolásához. Az idő előrehaladtával megszületett egy új, talán pszichoanalitikus körökben jobban értelmezhető elnevezés: perinatalistákként, perinatális pszichoanalitikusokként határozhatjuk meg önmagunkat.

Ebben a számban tehát tovább folytatódik a perinatalisták gazdagító együttműködése, e szellemiség jegyében alkottuk meg a „Mit akar az anya?” számot. Feltett szándékunk volt befogadó, tápláló környezetet létrehozni a különböző tapasztalattal, különböző érdeklődéssel, különböző szempontokkal érkező megújító, inspiráló gondolkodóknak, akár a múltban törtek utat friss gondolataikkal – Ferenczi Sándor, Hidas György, Raffai Jenő – akár a jelenben foglalkoznak ezzel. A megjelenő szövegekben újra és újra előkerül a kötődés, a trauma fogalmaihoz való viszonyunk, különböző nézőpontok jelennek meg, és érdekes adalékokat szolgáltatnak a perinatális pszichoanalízisben betöltött szerepükkel kapcsolatban.

Tanulmány-rovatunkban három izgalmas pszichoanalitikus eszmefuttatást közlünk. Ornella Piccini firenzei pszichoanalitikus az anyai örömmel foglalkozik, egy eset-vignettával is illusztrálva terápiás tapasztalatait. Elgondolkodtató következtetésre jut az anyaság pszichoanalitikus felfogásával kapcsolatban: *„Az anya testi öröme tehát szerepet játszik a csecsemővel kialakuló kapcsolatában, anélkül, hogy ez feltétlenül nárcisztikus vonás vagy a hiányzó fallosz pótlása lenne.”* Ferenczi nyomdokán lépkedve fontos terápiás vonatkozású kérdéseket is felvet: *„Az anyaság vajon csak belső konfliktusokból, fantáziákból, identifikációs folyamatokból stb. áll? Vagy talán ki kell tágítanunk a perspektívánkat, és figyelembe kell vennünk, hogy az anyaságnak sok valós akadályt kell leküzdenie?”*

Ita Mariann tanulmánya igyekszik új szempontok szerint vizsgálni az anyai ambivalens érzéseket, mely a pszichoanalízis régóta ismert és tárgyalt témája is. *„A problémafelvetés szándékosan provokatív, amennyiben azt állítja, a pszichoanalízis korai, iskolateremtő elméletalkotói azért nem tudtak átfogó értelmezési keretet adni az*

anyai ambivalens érzéseknek, mert maguk is belesodrótak az anyaság idealizálásának különböző társadalmi minták szabta reprodukív körforgásába.” Különösen érdekes a tanulmányban Rozsika Parker, hazánkban talán kevésbé ismert pszichoanalitikus munkásságának bemutatása. A pszichoanalitikusok között ő volt az első, aki felismerte az összefüggést az anyai ambivalencia és az anyasággal kapcsolatos idealizáló logikák, ideológiák között. Ita Mariann szerint Rozsika Parker munkássága úttörő elméletet képvisel, amely messze túlmutat korán, és napjainkban is érvényes.

A harmadik tanulmány, Victoria Clarke írása az anyákat egy speciális helyzetben, a kétanyás családban vizsgálja. Az összefoglaló tanulmányban arról olvashatunk, hogy a leszbikus anyákról szóló pszichológiai kutatások egészen a közelmúltig teljesen immunisak maradtak a feminista gondolatokkal szemben, miközben a pszichológián kívüli, leszbikus anyákról szóló kutatások többsége erős feminista befolyást mutat. Ugyanakkor az anyasággal kapcsolatos feminista kutatások többsége továbbra is egy általános heteroszexuális nőt feltételez. A cikk (a feminista és a pszichológiai kutatásokat ötvözve) a leszbikus anyaságról szóló pszichológiai szakirodalom feminista kritikai pszichológiai olvasatát nyújtja, és feltérképezi a „leszbikus szülő” kategória pszichológián belüli fejlődését.

Műhely-rovatunkban két elmélyült és izgalmas szöveget olvashatunk, egy előadást és egy pszichobiográfiai tanulmányt. Mindkét szöveg lehetővé teszi, hogy a beszélő személyes gondolatmenetét követhessük, s a pszichoanalitikus gondolkodás, megértés és tapasztalat ékes példáit nyújtják. Vámos Julianna előadása a tavaly megrendezett, Ferenczi 150. születésnapját ünneplő nemzetközi konferencián hangzott el, és a *Thalassa* (magyarul *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében*, 1924) (újra-)értelmező (újra-)olvasatát adja. A szerző néhány fontos félreértést tisztáz az előadásában, fontosnak tartja a trauma, tehetetlenség, nyelvezavar pszichoanalitikus fogalmait a perinatális klinikai tapasztalatok fényében újraértelmezni. Hangsúlyozza a „nyugodt, békés és thalassális óceáni állapotok” jelentőségét. Gondolatmenetét művészeti eszközökkel is alátámasztja, egy rövid videó-installáció erejéig olvasóként is alámerülhetünk az anya-gyerek egység pszichoanalitikus tapasztalatába:

„Antonella Bussanich vízi világában ezek a csecsemők elvarázsolnak minket, elmerülhetünk mozdulataik és tekintetük szépségének szemlélésében. A gravitációtól megszabadulva, minden érzékük éber; mondhatni, ezek a csecsemők a (lét) elviselhető könnyűségét mutatják nekünk, amely éppen azért elviselhető, mert az eredeti magzati életre emlékeztet.”

Az előadásnak további érdeme Pikler Emmi gyermekgyógyász munkásságának összekapcsolása a pszichoanalitikus tudással. Pikler Emmi is csecsemőmegfigyelésekből indult ki, ahogy kortársai közül is sokan, és nagyon egyszerű, de annál lényegesebb megállapítást tesz: kiemelkedő jelentőségűnek tartja, hogy a világ és önmaga felfedezése során a csecsemő minél több dologra egyedül jöjjön rá. Gyökeresen eltérő tudásra tesz szert az a csecsemő, aki önálló kísérletek révén tapasztalja meg önmagát és a világot, mint az, aki készen kapja a megoldást. Ez az eszmefuttatás átszínezi a gondolkodásmódunkat az anya helyzetével, feladatával, sőt: identitásával kapcsolatban is.

Nagy Enikő pszichológus Egon Schiele élettörténetét és festményeit elemzi, kifejezetten az anyasághoz való viszonyán keresztül. A kutatás fő kérdése: *„Hogyan alakult át az anya ábrázolása Egon Schiele alkotásaiban a késői serdülőkorától haláláig?”* Az anyasághoz kapcsolódóan a nőiség és a nővel való kapcsolat többszörösen determinált hálózatát is igyekszik bemutatni, a konfliktusok, a leválás, illetve a párkapcsolat vonatkozásában.

Archívum-rovatunkban, dr. Somkövi Ágnes segítségével Raffai Jenőre (1954–2015) emlékezünk születése 70. évfordulóján, aki a kapcsolatanalízis iskolájának legjelentősebb képviselője, anya-magzat kapcsolatanalitikus és kiképző volt. Somkövi Ágnes fordításában közöljük Raffai Jenő egy kiadatlan előadását, mely eredetileg német nyelven hangzott el, majd később megjelent egy német nyelvű perinatális tankönyvben. Raffai Jenő klinikai tapasztalatai során érdekes összefüggésekre bukkant, és jó elméletalkotóként új fogalmakat vezetett be, melyek nagyban elősegítik az anya-gyermek egység bonyolult és szövevényes rendszerének megértését. *„Egyes anyáknál, akik függőségben voltak szüleiktől, egy szülői konfliktust követően vérzés lépett fel, másoknál azonban nem. Még differenciáltabb megközelítésre volt szükségünk. A vérző anyák és a komplikációmentes anyák pszichodinamikáját vettük górcső alá. Lényeges különbség rajzolódott ki, és ezzel egy időben a kapcsolatanalízis egy nagy felfedezését is megfogalmaztuk, amelyet többgenerációs intrauterin térnek nevezünk el. Ez azt jelenti, hogy a baba a méhben egy bonyolult kapcsolati rendszerben él, és nemcsak a szülei, hanem a nagyszülei is hatással vannak rá, néha közvetlenül, néha nem. Hatásuk erősebb lehet, mint saját szülei hatása.”*

Hidas György örökségét tanítványai viszik tovább, Raffai Jenő is vele osztotta meg gondolatait, kérdéseit, mindketten nagy érdeklődéssel fordultak a pre- és perinatális időszak felé, majd közösen dolgozták ki az anya-magzat kapcsolatanalízist⁴. Mindketten meghatározó szereplőivé váltak az magyarországi pre- és perinatális tudományos életnek. Az analitikus alapokon nyugvó preventív módszer feladata, ahogyan azt az interjúban is olvashatjuk, hogy *„átvilágítsa a leendő anya lelkét, segítse várandósságával kapcsolatos esetleges konfliktusait, problematikus viszonyait rendezni. Segítse felvenni, fejleszteni, harmonizálni születendő gyermekével, méhével meglévő, természetes kapcsolatát, és segítse lélektani oldalról felkészíteni mind a magzatot, mind az anyát a születésre-szülésre.”*

Dr. Somkövi Ágnes orvossal, anya-magzat kapcsolatanalitikus és -kiképzővel, Dr. Raffai Jenő szellemi hagyatékának örökösével és Dr. Hadházi Éva pszichológussal, anya-magzat kapcsolatanalitikus és -kiképzővel, Hidas-tanítvánnyal készített izgalmas és bevilágító interjút Kelecsényi Dóra.

Recenzió-rovatunkban Békés Vera Krász Lilla történész könyvét (*Születés és anyaság a régi Magyarországon*) mutatja be, amely az anyaság változásait tárgyalja a 16. és a 20. századforduló közötti Magyarországon. Többek között arra keresi a választ, hogy *„Hogyan élték meg az elmúlt évszázadok asszonyai a fogantatás, a várandósság, a szülés, a gyermekágy, a szoptatás-táplálás elementáris élményeit? Milyen konkrét és titokzatos jeleket, testi változásokat észleltek, hogyan értelmezték ezeket? Miképpen és milyen körülmények között hozták világra gyermeküket?”*

⁴ Hidas György munkásságáról a Szülés-születés számban emlékeztünk meg: <https://imagobudapest.hu/szules/>

Tanulságos és inspiráló szempontokat vet fel témánkkal kapcsolatban, és az interdiszciplináris szemlélet tovább gazdagítja tudásunkat az anyaságról.

Milyen érdekes, hogy a méh zárt világában egy egész univerzum tágassága tükröződik, de ez az összefonódottság nem szűnik meg a világrajövetellel, az anyagyerek egységre is jellemző marad, legalábbis az első életév során. A perinatalisták, pszichoanalitikusok, kapcsolatanalitikusok éppen ezt a – kezdetben elsősorban biológiai, később egyre inkább pszichológiai – ökoszisztémát, ennek természetét és változásait kutatják. Résztvevő megfigyelőivé válnak a helyzetnek, a pszichoanalitikus tér zárt mikrokörnyezetében is megfordul a páciens egész univerzuma (az analitikuséról nem is beszélve).

Szándékunk szerint az anyai tapasztalatot nem kívülről szemlélő, hanem belülről megértő, önmagához viszonyító elgondolásokat kerestünk, és eszerint állítottuk össze a lapszámot. Az anya saját – sajátos – története, személye, öröme, elrévedése, ambivalenciája hozzátartozik a megéléséhez, szubjektív tapasztalatához. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy az anyaság fenomenológiáját fejtegetjük itt, anélkül, hogy az anyaság funkcióját helyeznénk előtérbe. Összeállításunkra jellemző az intermodalitás is – videóinstalláció és festmények segítenek belehelyezkedni az anyaság élményébe, különböző résztvevők közvetítése által – a gyerekek, a férfiak (fiúk, apák és tudós férfiak) nézőpontjain keresztül. A pszichoanalízis nem véletlenül kötődik a művészetekhez és a kulturális antropológiához – érdeklí minden, ami emberi, hiszen az emberi alkotás tanulmányozása során újabb értelmezési lehetőségek nyílnak meg. A szövegek maguk is különböző műfajúak – a tanulmányokon túl bepillantunk a pszichoanalitikusok gondolatvilágába, elrévedhetünk velük együtt az őket érdeklő kérdéseken, és talán új, gazdagító tapasztalatokat tudunk beilleszteni a saját anyaságunkkal – és saját anyáinkkal – való viszonyunkba.

Köszönettel tartozom Békés Veronikának, Ita Mariannak és Borgos Annának a lapszám összeállításában nyújtott segítségükért.

Székely Zsófia